

rildi, vezîriâzamı sefere göndermek istediği için de Sun'ullah Efendi görevinden azledildi. Böylece İstanbul'da kalan Derviş Paşa bazı devlet işlerindeki usulsüzlüklere el attı. Öncelikle Avusturya ile barış yapılması işine yöneldi. Elçileri Lello vasıtasıyla İngiliz kralından uygun bir antlaşma için aracı olmasını istedi. Savaşların ağır masrafları yüzünden ortaya çıkan para sıkıntısına çareler aradı. Özellikle dinî hizmet görenlerin geçimleri dışında oldukça fazlalaşmış olan tahsisatlarının (duâgûluk vazifeleri) kesilmesini ve varlıklı yahudilerin ihtiyaç fazlası gümüş ve mücevherlerine, karşılığı bir iki yılda devletçe ödenmek üzere el konulmasını düşünmüştü. Yaptığı ircaatlarla yeniçerilerin güvenini kazanırken bu iki zümre kendisine düşman oldu. Rüşvet alanlar, görevlerinde suistimalde bulunanlar ve sahte para basanlara karşı sert bir mücadeleye girişti. Avusturya ile devam eden barış müzakerelerini bir sonuca bağlayan, Osmanlı siyasî ve diplomasi tarihinde oldukça önemli bir yeri bulunan Zivatorok Antlaşması (11 Kasım 1606) onun sadâreti sırasında imzalandı.

Bu sırada Şark seferi serdarı Ferhad Paşa'nın Celâlîler'e karşı Kayseri ve Konya'daki başarısızlık haberleri geliyordu. Ordudaki siphahilerden sonra **mevâcib***-lerini alamayan yeniçeriler isyan etmiş, Ferhad Paşa'nın izin vermesiyle bu askerler Üsküdar'a gelmişlerdi. Öte yandan Canbulatoğlu isyanı da alevlenmişti. Vezîriâzam bölükbaşları aracılığıyla askerlerin karşıya geçmemelerini, Aydın ve Saruhan'da kışlamalarını emrederken Muallim-i Sultânî Mustafa Efendi ile Ebû'l-Meyâmin Mustafa Efendi'nin vefatıyla tekrar şeyhülislâm olan Sun'ullah Efendi'nin telkinleri sonucu azledilip ortadan kaldırılması kararı alınmıştı. Azledildiğinden habersiz saraya davet edilen vezîriâzam burada boğularak öldürüldü (8 Şâban 1015/9 Aralık 1606).

Derviş Paşa'nın idam sebebi olarak, düşmanlarının konağına Hz. İsa ile Hz. Meryem'in resimlerini koyup onu Hıristiyanlık'la itham etmeleri, Demirkapı civarında yaptırdığı konağın bina emini olan yahudinin bazı sebeplerle ona kin besleyerek konak surlarıyla has bahçe arasındaki ahının altından Enderun'a uzanan gizli bir dehliz açtırdığını ihbar etmesi, İstanbul evlerinden şahnişin başına 1000 akçe vergi almaya kalkışması, yahudiler hakkındaki düşünceleri dola-

yısıyla bu zümrenin saraydaki ilgililere 400.000 altın dağıtıp onların aleyhine teşvik etmeleri gibi çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Vefatına, "Kıydı Derviş'ine şâh" (1015) mısraı ile tarih düşürülen Derviş Paşa'nın katlinden dolayı I. Ahmed'in birkaç gün sonra pişman olduğu da belirtilir. Cesedinin Üsküdar'da Miskinler yakınlarında defnedildiği kayıtlıdır. Devlet tarafından el konan mallarından Büyükçekmece civarı köylerindeki çiftlikleri Doğançibaşı Hâfız Ahmed Ağa'ya (TSMA, nr. E 7774/1-2), Demirkapı'daki konağı önce Mısır muhafızı Hasan Paşa'ya (TSMA, nr. E 7910/2), sonra Reisülküttâb Hamza Efendi'ye (TSMA, nr. E 7910/3-4) temlik edildi.

Derviş Paşa'yı gayet mağrur, kendi bildiğinden şaşmayan, oldukça zalim bir kişi olarak tanıtan Osmanlı tarihçileri genellikle onun aleyhinde ifadeler kullanmışlardır. Azmîzâde Hâletî, vezîriâzâmın bu halini tasvir için seksen beyitlik *Hadd-i Mestân* adlı bir kaside yazmıştır. Öte yandan çağdaşı İngiliz elçisi Lello onu bu mevkide gördüklerinin en azimli ve becerikli olarak tavsif eder.

BİBLİYOGRAFYA :

TSMA, nr. E 7774/1-2, 7910/2, 7910/3-4, 7911; BA, Ali Emîrî, I. Ahmed, nr. 339, 850; BA, KK, *Ruûs*, nr. 256, s. 31; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı Tarihine Âid Belgeler, Telhisler (1597-1607)*, İstanbul 1970, s. 111, 118-121, 124-126, 131; Mustafa Sâfi, *Zübdetü't-tevârîh, Beyazıt Devlet Ktp.*, Veliyüddin Efendi, II, nr. 2429, vr. 56^{a-b}, 60^a-61^a; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 537, 543, 554, 609, 614, 616-618, 768; Hasan Beyzâde Ahmed Paşa, *Târih* (haz. Nezihî Aykut, doktora tezi, 1980), İÜ Ed.Fak., Genel Kitaplık, TE, nr. 57, II (metin), 288, 297-302, 310-312; Mehmed b. Mehmed, *Nuhbetü't-tevârîh ve'l-ahbâr*, İstanbul 1276, s. 231-232; Peçuyulu İbrâhim, *Târih*, II, 293-295, 316, 319-321, 322-329, 354; Topcular Kâtibi Abdülkâdir Efendi, *Târih* (haz. Ziya Yılmaz, doktora tezi, 1990), İÜ Ed.Fak. Genel Kitaplık, TE, nr. 80, s. 345, 347, 362, 365, 368-372, 379, 382, 983; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 251, 271, 275-282; a.mlf., *Tuhfetü'l-kibâr*, s. 141; Mehmed b. Mehmed er-Rûmî, *Târih-i Âli-Osmân*, Süleymaniye Ktp., Lala İsmâil Efendi, nr. 300, vr. 5^b, 13^a, 23^b; Orhan Burian, *The Report of Lello Third English Ambassador to the Sublime Porte: Bâbîalî Nezdinde Üçüncü İngiliz Elçisi Lello'nun Muhtırası*, Ankara 1952, s. 67-72, 79-80; Naimâ, *Târih*, I, 390, 422-434; II, 156; *Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 54-55; Ayvansarayî, *Ve Feyât-ı Selâtin*, s. 47; Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, *Harîta-i Kapudânân-ı Deryâ*, İstanbul 1258, s. 38; Hammer (Atâ Bey), VIII, 72-78, 93, 290; Mehmet İpşirli, "Şeyhülislâm Sun'ullah Efendi", *TED*, s. 13 (1987), s. 209-256; R. Ekrem Koçu, "Derviş Mehmed Paşa", *İst.A*, VIII, 4506-4508; M. Cavid Baysun, "Derviş Paşa", *İA*, III, 551-552; V. J. Parry, "Derwish Pashâ", *EI²* (İng.), II, 208.

DERVİŞ PAŞA, Bosnevi

(ö. 1012/1603)

Osmanlı devlet adamı ve şairi.

Hersek'in merkezi Mostar'da doğdu. Bazı kaynaklarda asıl adı Hasan (Peçuyulu İbrâhim, II, 134), bazılarında ise Hacı (Atâ Bey, IV, 135) olarak kaydedilir. Ancak bu sonuncu ismin hacca gidişyle ilgili olduğu söylenebilir. II. Selim zamanında (1566-1574) küçük yaşlarda İstanbul'a getirilerek İbrâhim Paşa Sarayı'nda eğitildi. Tahsili sırasında özellikle edebiyatta kendini gösterdi. III. Murad döneminde (1574-1595) Enderun'a alınarak doğancılar zümresine katıldı. Söylediği gazel ve kasidelerle padişahın iltifat ve ikramına mazhar olan Derviş Ağa daha sonra Has Oda'ya alındı. Bu sırada III. Murad'ın emriyle Bennâî'nin Farsça manzum *Sehânâme*'sini *Muradnâme* adıyla Türkçe'ye çevirdi. Bu çalışmasına karşılık doğancıbaşılığa, bir rivayete göre ise doğancılar kethüdâlığına getirildi (Beyânî, vr. 32^{a-b}; Kınalızâde, I, 374) ve padişahın mutemet adamlarından biri olarak huzurunda yapılan önemli toplantılara katıldı. Nitekim şahidi olduğu bazı olayları ve konuşmaları tarihçi Peçuyulu İbrâhim'e nakletmiş, o da bunları *Târih*'inde değerlendirmiştir (II, 132-133).

Doğancılığı sırasında hacca giden Derviş Ağa daha sonra şahincibaşılığa getirildi (Mart 1596). Bu görevle III. Mehmed'in Eğri ve Haçova seferine (1596) katıldı; savaşta gösterdiği kahramanlık üzerine küçük mîrâhur oldu, fakat bir süre sonra tekrar şahincibaşı yapıldı. Ardından çakırcıbaşılığa yükseltildiği anlaşılan (Rizâ, s. 35; Riyâzî, vr. 60^b) Derviş Ağa Şubat 1599'da Bosna beylerbeyliğine tayin edildi. Bu görevde iken İstolni Belgrad'ın barış yoluyla teslim alınmasında aracılık yaptı ve buranın muhafızlığında bulundu (Hasan Beyzâde, II, 222). Bosna beylerbeyliğine Celâlî Deli Hasan Paşa'nın getirilmesi üzerine 1603 yılı ortalarında bu görevinden alındı.

Osmanlı-Habsburg savaşlarının bütün şiddetiyle sürdüğü bu tarihlerde Budin'e imdada gelen Serdâriekrem Lala Mehmed Paşa'nın emrinde Peşte yakınlarındaki Csepel adasını (Kızlaradası) düşmandan geri almaya çalışırken şehid düştü (4 Safer 1012/14 Haziran 1603). Ölümünden kısa süre önce kendisine vezirlik ve has*lar tevcih edilen Derviş Paşa'nın Cse-

pel adasında savaş halinde bulunduğu-
dan bundan haberi bile olmamıştı (a.g.e.,
II, 268-269).

Derviş Paşa XVI. yüzyılın önemli fakat
az tanınmış şairlerinden biridir. Baş ta-
rafında hayat hikâyesini verdiği için bir
bakıma otobiyografisi olarak nitelendi-
rilebilecek *Muradnâme*'si sade ve akıcı
ifadesi, oldukça güzel tahkiye üslûbu
ile kendisine mesnevi tarzını kullanan
şairler arasında iyi bir yer kazandırmış-
tır. Derviş Paşa'nın az sayıdaki gazelleri
Muradnâme'ye kıyasla daha az değerli
şiiirler olmakla birlikte Peçuylu'nun da
beğenerek eserine kaydettiği kazâ ve
kaderle ilgili gazeli, şairin bu vadideki
kudretine iyi bir örnek olduğu gibi ta-
savvufa meylini de göstermektedir. Bir
divanının olup olmadığı bilinmeyen Der-
viş Paşa'nın manzumelerine mecmua-
larda, tezkirelerde ve bazı tarih kitapla-
rında rastlanmaktadır. Derviş Paşa, Mos-
tar Köprüsü'nün kemerinin ortasında yer
alan Arapça kitâbesinde, doğum yeri olan
Mostar'ı ve Mimar Sinan eseri ünlü köp-
rüsünü de tasvir etmiştir (Hoernes, I, 511).
Kendisine *Şehânâme*'yi Türkçe'ye çevir-
me görevi verildiğinde nazımda kudreti
olmadığını, sözünde kusur bulunduğunu
söyleyerek (*Muradnâme*, vr. 11^b) te-
vazu göstermişse de şiirdeki kabiliyeti-
ni daha sonra kendisi de ifade etmiş ve
duygularını, "Geh kasîde gehî gazel der-
dim / Cümle rengîn ü bî-bedel derdim //
Gazelim dolanıp dokuz şehri / Şöhretim
tuttu gün gibi dehrî" (*Muradnâme*, vr.
10^b-11^a) mısraları ile dile getirmiştir. Fe-
him Bayraktareviç Bosnalı şairleri sayar-
ken Derviş Paşa'nın yanında oğlu Ahmed
Bey Sabûhî'yi de zikretmektedir (Â, VIII,
430).

Enderun'da yetişip yıllarca saray gö-
revlerinde bulunan, güçlü bir şair, fazi-
letli ve bilgili bir devlet adamı olan Der-
viş Paşa savaş meydanlarında da ken-
dini göstermiş, özellikle Csepel Muha-
rebesi sırasındaki kahramanlığı serhad
boyalarında yıllarca bir destan gibi söy-
lenmiştir (Evliya Çelebi, VI, 211).

BİBLİYOGRAFYA :

Derviş Paşa, *Muradnâme*, Millet Ktp., Man-
zum, nr. 1010, tür.yer.; Beyânî, *Tezkire*, İÜ Ktp.,
TY, nr. 2568, vr. 32^a-b; Selânikî, *Tarih* (İpsirli),
II, 575-576, 656, 792-793; Kınalızâde, *Tezkire*,
I, 372-378; Sâfi Mustafa, *Zübdetü't-tevârih*,
Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2428,
vr. 262^b; Kafzâde Fâizî, *Zübdetü'l-eş'âr*, İÜ Ktp.,
TY, nr. 1646, vr. 42^b; Hasan Beyzâde, *Tarih* (haz.
Nezihi Aykut, doktora tezi 1980), İÜ Ed.Fak.,
Tarih Seminer Kitaplığı, nr. 3277, II, 220-222,
268-269; Mehmed b. Mehmed, *Nuhbetü't-te-
vârih ve'l-ahbâr*, İstanbul 1276, s. 214-215;
Peçuylu İbrâhim, *Tarih*, II, 132-133, 134, 228-
229, 271-276; Abdülkadir Efendi, *Tarih* (haz.
Ziya Yılmaz, doktora tezi, 1990), İÜ Ed.Fak.,
Genel Kitaplık, nr. TE 80, s. 250, 254, 267, 295-
296; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 126, 179, 198-
199; a.mlf., *Keşfü'z-zunûn*, II, 982; Cengiz Or-
honlu, *Osmanlı Tarihine Aid Belgeler, Telhisler*
(1597-1607), İstanbul 1970, s. 75-76; Rızâ,
Tezkiretüş-şuarâ, İstanbul 1316, s. 35; Riyâzî,
Zübdetüş-şuarâ, İÜ Ktp., TY, nr. 761, vr. 60^a-
61^a; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VI, 211-212;
Mecmûa-i Eş'âr: Gazeliyyât ve Kasâid, Millet
Ktp., Manzum, nr. 783, vr. 14^b, 29^b; Nâimâ, *Tâ-
rih*, I, 218-219, 286, 317-318; Hammer (Atâ
Bey), VII, 238-239; VIII, 30; Atâ Bey, *Tarih*, IV,
135-136; Moriz Hoernes, *Wissenschaftliche
Mittheilungen aus Bosnien und der Hercego-
vina*, Wien 1893, I, 511; Ergun, *Türk Şairleri*,
III, 1171-1176; Firdevs Körükçü, *Derviş Meh-
med Paşa* (mezuniyet tezi, 1966), İÜ Ed.Fak.,
Tarih Seminer Kitaplığı, nr. 943; Small Baliç,
Das Unbekannte Bosnien, Wien 1992, s. 254;
M. Cavid Baysun, "Derviş Paşa", *Â*, III, 549-
551; Fehim Bayraktareviç, "Mostar", *Â*, VIII,
430; V. J. Parry, "Derwish Pasha", *EI*² (Fr.), II,
214-215.

MAHMUT AK

NURI ÖZCAN

DERVİŞ SADÂYİ

(ö. 1066/1655)

Türk dinî ve din dışı
eserler bestekârı.

İstanbul'da doğdu. Devrin üstatların-
dan faydalanarak müzik bilgilerini iler-
letti. Gülşeniyye tarikatına intisap etti.
Atrabül-âsâr'da onun Mevlevî olarak
gösterilmesi yanlıştır. Nitekim Mısır'a
yaptığı seyahat esnasında Kahire'deki
İbrâhim Gülşenî Âsitânesi'nde uzun sü-
re hizmet ettiği belirtilmektedir. Daha
sonra Bursa'ya gitti. Orada 6 Muharrem
1066 (5 Kasım 1655) tarihinde vefat etti
ve Deveciler Mezarlığı'na defnedildi.

Güzel bir sese sahip olan Derviş Sadâ-
yî, bestelediği eserleriyle devrinin önem-
li müsikîşinasları arasında yer almıştır.
Şöhretinin en parlak zamanı IV. Murad
devrine (1623-1640) tesadüf eder. Beste
ve ilâhi formundaki birçok eserine çeşit-
li el yazması güfte mecmualarında rast-
lanmaktadır. Bu bunlardan sadece, "Gel-
mişim vahdet ilinden" mısralı ile başla-
yan evsat usulündeki sabâ ilâhisi nota-
sıyla zamanımıza ulaşabilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

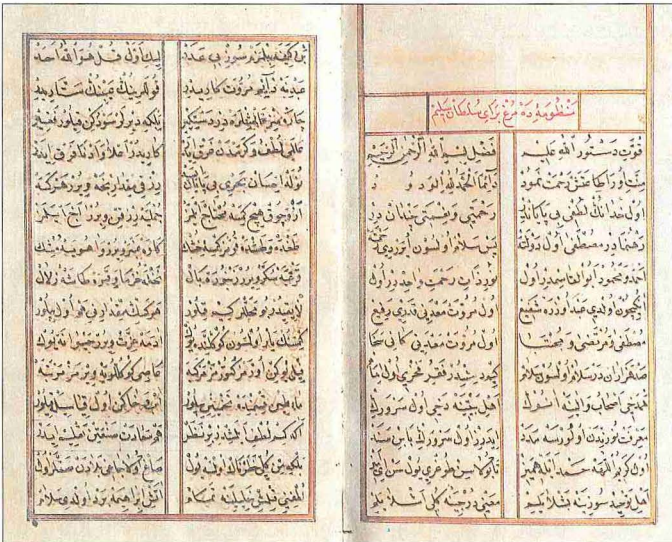
Hâfız Post, *Mecmûa*, TSMK, Revan, nr. 1724,
vr. 110^a; Belîğ, *Güldeste*, s. 524-525; Esad Efen-
di, *Atrabül-âsâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 6204, vr. 17^b;
Müstakimzâde, *Mecmûa-i İlahiyyât*, Süleyma-
niye Ktp., Esad Efendi, nr. 3397, vr. 63^a; *Mec-
mûa*, İÜ Ktp., TY, nr. 9857, vr. 103^b, 144^a; *Mec-
mûa*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Manzum, nr. 637, vr.
31^b, 89^b; nr. 650, vr. 58^b, 73^b; Ergun, *Antoloji*,
I, 34, 71-72; Mahmud Ragıp Gazimihal, *Bur-
sa'da Mûsiki*, Bursa 1943, s. 12; Şengel, *İlahî-
ler*, II, 93-94; Öztuna, *BTMA*, II, 246.

DERVİŞ ŞEMSEDDİN

(ö. 919/1513'ten sonra)

Dehurg adlı mesnevisiyle
tanınan Osmanlı şairi.

Hayatı hakkında kaynaklarda yeterli
bilgi yoktur. Latîfi Seferihisar'dan, Âşık
Çelebi ve Kâtib Çelebi ise İran bölgesin-
den (Acem'den) geldiğini söylemektedir-
ler. Her üç kaynaktan ve eseri *Dehurg*'-
dan anlaşıldığına göre Yavuz Sultan Se-
lim zamanında (1512-1520) eser vermiş-
tir. Latîfi, "Ol ahd-i hümâyûnun âhirle-
rinde âhirete gitmiştir" (*Tezkire*, s. 209)
demekle Yavuz Sultan Selim devrinin son
yıllarında vefat ettiğine işaret etmekte-
dir. *Dehurg* adlı mesnevisini 919'da

Derviş
Şemseddin'in
Dehurg adlı
mesnevisinin
ilk iki sayfası
(İÜ Ktp.,
TY, nr. 3814/2)